

ПОДИХ ЖИТТЯ

Оповідання

I

З експедиції Антонія винесла звичку спати на свіжому повітрі. А ще — прокидатися дуже рано. Хоч уже починалася рання осінь, ночі були свіжі, вона, проте, цієї ночі спала на балконі. Любо їй так. Будинок стоїть на горі, балкон на п'ятому поверсі. Прокінувшись, вона дивиться на зелене море садків униз, на горби й пагорби. Дніпро молочно-сріблястою гадукою в'ється там униз й губиться в дугах та пісках за далекими лісами.

І нема нічого крашого, як кризь сон відчувати на віях дотик вранішнього сонячного проміння. Вже й не спати, а ще кризь сон марити. Думка вже працює, а свідомості ще нема.

Тоді її серце заллюють любов і щирість. В дрімоті вони не мають наймення, але вони мають образ. Образ той ходить за нею скрізь, — перший з'являється вранці, засинає, коли засинає вона. Але коли Антонія пробуде його амалювати, в неї нічого не виходить. Що скаже опис овалю, уст, носа, щок, вій, — коли окремо вони не грають. А в цілому все це оживає, діє і притягає сувільною й довершеною внутрішньою красою. І не скажеш — що ж, власне, тобі любо. Може воно, все окремо взяте, й негарне, але око цього не бачить.

Про що можна сказати певно, це про погляд. Ось де згуба для Антонії! Вона не має сили опиратися чарам щирих, веселих, добрих, завжди живих і іскристих сміхом очей. Звідки в людині береться стільки живої енергії?

Один тільки раз, за ввесь час роботи експедиції, коли допи розмили їх шурф та перемички і результати півторамісячної роботи от-от мали зійти нанівець, Клим Гордієвич, начальник експедиції, стояв на найнебезпечнішому місці, з ризиком, що його зараз потягне вниз за собою кремений балок. І вперше за ввесь час Антонія побачила в тих очах зосереджену, холодну, певну в собі серйозність. Ніколи більш. Завжди й усюди він був у тому доброму гуморі, що всіх заражав, що стирає рагги. Де проходив він — здіймався рій жартів і сміхів.

Так почався в Антонії ранок... Вона перебирала спогади за спогадами, що недавно це був реальністю. З уягир'я, де працювала три місяці експедиція, думка вела її в байрак. Там росла могутні зелені верби, а межі їх корінням протікала прозорий струмок. Наче ще й досі під ногами відчувала дотик шовкової трави...

Рішучим рухом вона скинула з себе ковдру й почала обтиратися суворим мокрим рушником. Щось безжурне й легке, мов літні хмарини, роєм здіймалися з душі. Хіба можна не полюбити таку людину? Це наче давно її знала й любила, а тепер тільки довелось зустріти.

Як він тоді, влаштувавши прощальний бенкет, прибіг до неї позичити грошей! Щоб ніхто не знав! От хотілося йому всю душу віддати товариству. Він не допустив і думки, щоб тось, а не він, витрачався на це свято завершення роботи експедиції. А то для Антонії велика честь, — вона сама це знає, — що тільки з нею поділився своїм клопотом.

Антонія все літо прожила на полі в шатрі. Засмагла, поздоровшала й відчувала, що кожен живчик у ній грає. Хоч на полі майже ввесь час доводилося працювати в комбінезоні й високих чоботях, та якось воно так вишло, що вона вся стала чорна, мов приїхала з кримського курорту. Той комбінезон, оті чоботи їй так набридали за літо, що вона тепер накинудася на свої найлюбіші, найкращі вбрання. Ось вона думає, приміряє, — що їй вдягнути? Одягне одне яснезелене, проворе, квітчасте плаття. В ньому вона почуває себе так легко, святоково, мов у театрі. А може й справді сьогодні піти до театру? Якби з Климом Гордієвичем!

Клим Гордієвич виділяв її завжди, але так, що нікому не можна було образитися. І найменше доводилося ображатися Антонії. Якось гарно й хороше виходило, коли він стискав її руку, коли він зазірав у вічі, шукаючи відповіді на свій тонкий і гнучкий гумор, що йшов від самого центру його світлої душі. Він ніколи не залишав ні до кого, як то роблять інші. Не виходило в нього це, та й чого б то? Мати таку дружину, таку дочку...

Антонія знала їх ще до експедиції. Клим Гордієвич часто говорив, що його дружина йому наймиліша в світі. Поговорювали про нього, що він, нібито, великий серцеїд. Ходили плітки про його якісь незчисленні романи, про його невситиму еротичність, — але то все брехня, мабуть. Він такий щирий з природи, що нічого не потай би від дружини. А от же утрьох — він, Катерина Михайлівна й Таночка — складають ідеально збиту сім'ю, мов монументальну скульптурну групу...

Катерина Михайлівна, Катря, Катруся, не виглядала занежальною, покинутою дружиною. І це зрозуміло. Коли вони удвох — чи вдома, чи десь на людях, — він оточує її найпильнішою увагою.

2

Тут хід думок Антонії вискочив якось із звичних рейок... Вона трохи навіть розгубилася і, щоб зібрати думки, вийшла на балкон, кілька хвилин дивилася на задніпринські ліси й села.

Отже, вона тільки по подумала, що Клим Гордієвич усе розповідає своїй дружині, — що де з ним трапляється. Від дружини ніколи нічого не тайть, — вона його найближчий друг. Але ж одночасно вона, Антонія, подумала про те, що... Невже він розкаже Катерині Михайлівні?

А що, власне, розказувати, коли нічого нема? Та ні, вже коли все розказувати, то й розказувати. Хай же розкаже, про що вони говорили раз над вечір, як заходило сонце, сидючи під хрислатими вербами біля прозорого струмочка. Там, у експедиції.

Того надвечір'я повік не забути Антонії, повік! Воно завжди востанєтьс в пам'яті, провизане рожевним і золотим пилком сонця й печалі.

— Чому так хороше в вами, Антоніє? Хотілося б і все життя вкласти в цю хвилину... Чи правда ж, хороше?... — заглянув її у вічі Клим Гордієвич.

— Я думала, — це тільки мені одній, — одверто при-

зналася Антонія. — Невже і вам теж? Ненаць чувш повік вічності. Що це воно таке?

І найголовніше, що ніяк не сором їм було так розмовляти. Антонія була повна якоїсь такої повноти, яка не боялася розкриватися, розхлопуватися, а навіть хотіла цього. Все, все можна було говорити, як не про себе!

Вона, мов дотиком, відчувала ту безоглядну щирість, яка була в словах Кліма Гордієвича. І ця щирість, мов повідь, ламала всі перепони в Антонії. Те, що відчував він, те й говорив — без фальшу й підробки, без підлащування, без компліментів, без хвальби й дожжуанства. Цьому Антонія не могла опинатися.

На її запитання Клим Гордієвич просто відповів:

— Це — любов.

— Любов? — перелякалася Антонія. — Кохання?

— Кохання... Ви кохаєте мене, а я вас. І ми над цим не владі. Але не будемо про це думати... — попросив Клим Гордієвич.

— А чому ні? — палко заперечила Антонія. — Я хочу думати й говорити. Я вже давно про це думаю. Думаю, — чому мені так радісно, коли тільки дивлюся на вас, коли бачу вашу сонячну посмішку. Чому нема в мені протесту, проти цього, хоч знаю — все це ні до чого? Таке щось невідоме. Здається, нема того, чого б я для вас не зробила.

Клим Гордієвич в німому захопленні дивився на неї.

— Антоніє! Чи погано це, чи добре, я не знаю, але ви сами викликаєте мене на цю розмову. Ну, будемо говорити!

Він зняв з рукава Антонії „сонечко" й обережно пустив його на траву...

— Я не хочу, щоб ви помилялися, щоб ви бачили мене не таким, як я є насправді, а потім розчарувалися. Та що ж зроблю я — таке вже в мене серце. Я щиро захоплююся жіночою вродою. Заради одного погляду я ладен померти. Ви може назвете мене легковажним. Ні! Якби то легковажно кохав, атож ні! Всім серцем і кожен раз по іпакшому. У кожній щось своє, чудове любив я...

Антонія злякано промовила:

— А Катерина Михайлівна? Ви ж так часто казали, що...

— Катруся була й зостанеться моїм найкращим другом, мого щирою любов'ю. Вона все знає і, проте знаходить у мені щось, я й сам не знаю...

— Вона вас любить.

— І я її. Але чи винен я, що в мене невситиме серце, — поруч з любов'ю до неї, кохаю ще. Якби вона цього не розуміла й такого не любила мене, що ж... Але ми ніколи гостро не говорили, хоч було багато причин до цього.

— Катерина Михайлівна — свята жінка, — тихо промовила Антонія. — Я б так не могла.

— Ви хвиляли кілька тому казали, що хотіли б прийняти все те, що краще для мене, — м'яко докорив Клим Гордієвич.

— Але...

— Почекайте. Я почав про це говорити для того, щоб ви оцінили все те, що маю казати зараз. Такої, як ви, я, відколи живу, не знав. Ненаць все життя думала прагнула чогось, була незаповнена — і от воно прийшло. Велике, невкладене в жадні форми. Коли я відчував на собі ваш здивований і зачудований погляд, я питав себе: як міг я досі, стільки років, прожити без цього погляду? Як я без нього житиму тепер?

— А Катерина Михайлівна? — знову вярвалося в Антонія.

— Я нічого не знаю. Ви — не Катруся, Катруся — не ви. Це щось різне...

— ... і це різне одне одного не витискає?

Клим Гордієвич вхопив її руку й вдячно стис.

— Ви читаєте мої найпотаємніші думки. Я їх сам ще не цілком усвідомив. Це погано, скажіть, що я такий? Хіба я винен?

Він сказав це так розгублено й беззахисно, так довірливо дивився на неї, що Антонія не могла витримати цього погляду й відвернула.

— Ах, як це погано! Краще б ви сказали, що Катерина Михайлівна не любить, або що ніколи не бачили в мені нічого хорошого.

— Та не могу я інакше сказати! Я б збрехав.

— Ну, треба було збрехати! — промовила Антонія, влітаючи жарт у свою серйозну мову.

Обидва вони розсміялися. Сміялися й дивилися одне на одного, й дивувалися, як же це так, що їм легко удвох, що їх приязні не проганяє навіть така розмова. Як легко їм розуміти одне одного! Як би гарно було їм удвох! Та Антонія вже знала, що не буде цього.

Ніколи в світі!

Бути розбійницею? Чи злодійкою чужого щастя? Ніколи! В цьому тріо вона не буде ні другою, ні першою.

Земля одверталася від сонця, на землю падала вечірня роса, Антонія говорила:

— Це — неаодський злочин — примусити себе не любити вас. Це окаячти своє серце. Ніщо не примусить його не любити вашу душевну чистоту й щирість, ніщо... Але... я клянню межі вами і Катериною Михайлівною ніколи не стану...

Помовчавши, вона додала:

— Ви можете мати двох у серці. Я могла б бути тільки одна. Або не бути. І я не винна, що я така...

Останній пружок сонця зникав за обрієм, Клим Гордієвич питав:

— Невже ми зустрілися для того, щоб уже й розійтися? Не встигли знайти одне одного, як уже й згубили.

— Ніколи ми вже не згубимо тепер одне одного, — впевнено й тепло сказала Антонія. — Де б ви не були — знайте: і ваш вірний друг. Досі невідомий, а тепер знайдений. Хіба я винна, що ви такий любий мені?

Антонія від слова до слова пригадує всю оцю розмову. Що ж, хай розкаже дружині. Так воно є. Не розкаже він тільки того, що діялося в серці у неї.

В її душі часто проходили дощі, нависали сині тучі. На самоті вона часто ридла ридала. Ніколи їй не цілувати лютого. Ніколи! Ах, краще б збожеволіти! Смерть, це було б щастя. Та от вона в доброму здоров'ї, тільки сумує, роз'ятрює себе. Це мука, а як від неї відійти? Як викинути себе від недуги кохання?

Тоді Антонія уникала. Уникала, щоб Клим Гордієвич знав, відчував це. Вона хотіла, щоб він знав її тільки бадьорою, веселою, міцним другом, на якого завжди можна покластися.

3

І ось сьогодні вона була в такому щасливому, багатому настрої. Вона сама собі здавалася вродливою, ніж сьогодні, вона згадувала давні-давні пісні, яких співала ще підлітком, і проймалася тими настроями бурхливих веселощів, які були тоді, коли вона їх виспівувала.

Це ж вона сьогодні ще відпочиває. Що ж робитиме? Все ж непогано було б піти до театру. Ще вчора в полі, сьогодні вона може побачити виставу. Яке чудове життя — з поля прямо в столичний театр!

І тільки вона про це подумала, як у передпокою подзвонив телефон. Антонія вискочила, взяла трубку.

— Антонія?

— Хто це? А, Мартин Борисович! От, не ждала!

— Як ви себе почуваєте?

— Прекрасно!

— А я це вам подзвонив — знаєте чого? В мене є два квитки до театру. Чи не захотіли б ви піти?

— Чудово! Я тільки й мрію про це. Сто років у театрі не була.

— Я погадав ваше бажання? Невже? Нарешті, хоч раз...

— Ах, ви знову про своє... Ну, приходьте, поговоримо...

Антонія повісила трубку, не давши закінчити Мартині Борисовичу своєї думки. Ще поки він прийде, вона зможе помяти голову, прибрати гарненько, натерти паркет... Правду сказати, вона терпіти його не може, цього підбраного Мартина Борисовича з англійськими вусиками. Вона чомусь думала, що за оці самі вусики й не може бачити його наперехід. Він завжди викладавав дотепи, мов вони в нього, давно придумані, лежать і ждуть, коли патиснетесь відповідна кнопка. А Антонії вони й зовсім не здавалися смішними. Може він їх запише в блокнот і вони там видихуються? В геологічному тресті не було людини, яка б коректніше й ввічливіше поводитися, яка б з більшим смаком одягалася, як Мартин Борисович. Але Антонія вважала його нудним, сухим і нецікавим. Терпіла. А часом і не терпіла, просто казала:

— Ну, мені треба йти в цей бік. Бувайте здорові! Все в ньому було, а от не було душі.

Антонія нешвидкіла, коли до неї залицяються й не помічають, що це їй ні до чого. Вона вважала це безтактним і настирливим, нечулим. Особливо, коли отакий товстожирний кавалер розпочинає гру дотків.

Але так хотілося піти до театру, що Антонія забула про цей детаь.

4

О п'ятій годині пролунав дзвінок у дверях і Антонія, хоч-не-хоч, вийшла зустрічати Мартина Борисовича. Як же роздвіла вона, коли побачила — кого? Кліма Гордієвича!

Дивні стосунки зайшли між ними з того вечора. Вони якщо не зустрічалися, то й не шукали одне одного. Але якщо зустрітись, то важко було розійтись. Завжди було про що поговорити, розмова та не вгасала ніколи. Все ще залишалося щось, що треба було іншим разом договорити. Клим Гордієвич і не залишався, як Мартин Борисович, не тиснув „із значенням“ руки, а якось міг так подивитися в вічі, що Антонії ставало радісно й повно. Може, щоб не звикати до цієї радості, вона не шукала ніяких приводів до зустрічей. Вона надіялася на великого лікаря —

— От, майте, — мій борг! За цим і прийшов. — Його звучний баритон, здається, заповнив усю кімнату. — Гроші на бочку!

— Стрижайте. Скільки ж то я вам позичала? Пригадую, ніби не більш, як п'ятдесят карбованців.
— П'ятдесят два, — твердо сказав Клим Гордієвич.
— А тут?
— А тут чотирьох.
— А які це чотирьох? — аж підвела голову із здивованим Антонія.

— Це мої. Не чудуйтеся, Антоніє. Це мої гроші і я хочу, щоб вони в вас, покищо, побули. Коли прийде Катря чи приїде когось, то ви їй дасте стільки, скільки вона скаже. В вас у квартирі телефон є? Це чудово!
— Нічого не розумію! — знизала плечима Антонія.

5.

Але в двері хтось постукав і Клим Гордієвич не відповідав уже нічого. Згорнув гроші й поклав у шухляду письмового столу.

Це був Мартин Борисович. Йому відчинив хтось із сусідів.

Був він у чудовому сірому костюмі і такому ж фетровому капелюсі. Він, видно, тількищо вийшов з перукарні. Привітались. Мартин Борисович цього літа з експедицією нікуди не виїздив і він то на Кліма Гордієвича, то на Антонію переводив свій погляд. Але ж засмагав!

— Як же то вам до лиця бути такою індіанкою. Ви подібні до підсмаженого апетитного коржика, — додав він і сам зараз розсміявся з свого дотепу.

Антонія ввічливо посміхнулася.

— Дякую.

— Знаєте, то я вранці так собі подзвонив, у мене ще тоді на руках ніяких квитків не було. Але як ви дали згоду, то я все місто перевернув, а таки дістав два квитки. Ох, і комісія ж, — дістати два квитки перед самою виставою та ще й на останню гастролю — розповідав він, сам собою мляучись у цей час.

— То це я вам завдала стільки клопоту? Мені прикро...

— Ах, то пусте! — безтурботно махнув рукою Мартин Борисович, а Антонії здалося, що це він так, для красного слівця, сам же надзвичайно високо розцінює цей свій подвиг.

На доказ Мартин Борисович вийняв квитки й поклав на стіл.

Поки вона гворіла, Клим Гордієвич сидів на дивані й переглядав газету. Коли розмова урвалася, Антонія сказала:

— Ви ніколи не були в мене на балконі? Ось ходімо, побачте. Така розкіш не в кожного є.

І тільки вони вийшли на балкон, як Мартин Борисович несподівано зіймає руки біля її талії і два рази повернувши її коло осі.

— Ох, яка ви в цю хвилину чудова! На цьому тлі сонця й неба...

— Що ви робите!?... — вирвалася, мов ужалена, Антонія.

І вона блиснула з такою загрозою на Мартин Борисовича, що в того раптом обличчя витяглося.

— Та я... — щось почав був він і не докінчив, — бо...

...Антонія швидко вбігла до кімнати й так трахнула дверима, що шибки мало не розлетілися в друзки.

Вона вбігла до ванної й там розридалася, — від образи, від бруталності. І сліду не стало того щасливого безжурного настрою, з яким починався її день. Яке право має якийсь хам трощити її найтонший, найдорогоцінніший криштал?

Антонія не знала, скільки часу сиділа вона там. Вийшла в загальний коридор тільки тоді, коли почула, що хтось виходить із її кімнати. То був Мартин Борисович. Він нічого так і не розшолопав і виглянув, щоб її покланкати.

Вона його озвала. Холодно й не дивлячись на нього, сказала:

— Хвилиночку!

Зайшла до кімнати, взяла на столі забуті квитки й вийшла.

— Візьміть, бо я до театру сьогодні не зможу піти.

І Мартин Борисович тихенько, навшпиньки, мов тут десь був хворий, підійшов до неї, взяв квитки... Аж тепер зрозумів, що треба йти до вихідних дверей. Потім ще раз озирнувся, хотів був галлятино вклонитися, але, заглядаючи насушене обличчя, не докінчив поклона й бо-зко зачинив за собою двері.

6.

Тільки Антонія зайшла до кімнати, де ще й досі сидів зніяковілий Клим Гордієвич, як знову почула дзвоник.

Знову?... Що йому ще треба тут?

Ні. Перед нею стояла Катерина Михайлівна, Катря, про яку нещодавно думала Антонія. Вона її відразу впізнала, хоч бачила лише раз колись мимохідь. Пшнина велика блондинка з гладенько зачісаним волоссям напроді.

І вона відразу побачила, що Катерина Михайлівна все знає, що вся та розмова, все те „нічого“ — їй відоме. Це правда, Клим Гордієвич нічого не таїть від дружини.

— Прому, заходьте, — всімкнулася Антонія й її усмішка відразу ввела розрядження в напружену атмосферу, що почала обволікати цих жінок. — Якраз тут і Клим Гордієвич.

— Клим ще тут? — уважно й допитливо подивилася Катерина Михайлівна на Антонію. І в тім погляді Антонія не відчула ворожнечі одної жінки до другої, межі якими стоїть один чоловік.

Тут тільки розгублена Антонія помітила, що Катерина Михайлівна не сама. Поруч із нею стояла гарненька дівчинка років п'ятох з величезними блакитними бантами на білявих кісках. Вона взяла дівчинку за руку й потягнула до себе.

— Та заходьте ж, Боже мій, чого це ми тут стоїмо?

Клим Гордієвич нічого не зрозумів, що тут тільки пограбував межи Мартин Борисовичем і Антонією. Він истерляче сидів і чекав, поки Антонія зайде. Коли — розчинилися двері й увійшли Катря, а за нею Антонія й Таночка.

Антонія побачила, що ні Клим Гордієвич, ні Катерина Михайлівна ані трохи не здивувалися, зустрівшись у неї, так несподівано для Антонії. Проте, всі троє відчували незручність.

Одні Таночка не помічала ніякості цієї першої хвилини. Побачивши татка, вона підбігла до нього, почала цибетати, а далі й ковзати по слизькому паркету, тигнувши й його за собою. Клим Гордієвич ловив Таночку, Таночка його, всі сміялися. Стало тихіше тільки тоді, коли обидва пустунні вибігли на балкон. Антонія скористувалася цією хвилиною.

— Може ви мені скажете, що це воно означає?... Розумієте, Катеринно Михайлівно, ваш муж приніс мені оце борг і на щось залишає мені ще цілих 350 карбованців. Нащо? Я, звичайно, заберу, що моє. А оце — решта. Будь ласка, візьміть...

І подала гроші Катерині Михайлівні.

— Ні, нехай будуть у вас, — просто й довірливо сказала Катерина Михайлівна.

Антонія анічогісінько не розуміє! Змовнівся вони, чи що? Що воно за день такий удався?

Тут на двері поткнувся Клим Гордієвич і, щось зміркувавши, потягнув Таночку знов на балкон.

— А ходім, я тобі щось покажу!

У дверях кинув:

— А ви собі, дівчата, тут поговоріть...

— Знаєте, що Антоніє! Зовіть мене просто Катрею й не будемо прикидатися, наче ми нічого не відаємо. Клим такий, що й одного слова нездібний від мене втаїти. Я як тільки глянула на вас, так і побачила, що все правда. І тому я думаю, що вам у всьому можна довіритися.

— У всьому довіритися?

— У Кліма прекрасний характер — сонячний, добрий, щирий. А ми з Таночкою часто через це страждаємо. Ніколи просто голодуємо. От чому я сама попросила, щоб він ці гроші приніс до вас...

— Голодуєте з Таночкою? — знову перепитала Антонія.

— Голодуємо, коли отверто сказати, — м'яко й сумно трохи сказала Катря.

Антонія зачудовано дивилася на неї.

— Просто в Кліма ніколи гроші не держаться, — провадила далі Катерина Михайлівна. — Він може не дійти додому й роздати, розпочати всю зарплатню або прогукати з друзями в ресторані. Мені себе не шкода, а Таночка шкода. Так я просила, щоб він, коли одержить гроші, віддавав мені. Але й з цього нічого не виходить. Він непрактичний, пуття в грошах не знає, і кожен раз просить, а я віддаю... бо я йому не могу перечити. Так от я, знаючи вас з найкращого боку, знаючи, що ви мені не ворог, прошу вас, — хай ці гроші будуть у вас. Я братиму собі на життя і, хоч-не-хоч, коли на руках нема, то й не буду давати йому. Не можна ж так жити, як ми живемо. Клим по щирості заводить у ресторан якусь компанію, а ми сидимо й не маємо в цей вечір за що купити хліба.

Антонія розширеними очима дивилася на цю жінку. Це справді якась свята! О, неже вона без болю й без жалю зносить це все? Чи вона так любить його? А чи змогла б так йти?

— Попробуємо! — тільки сказала Антонія. — Чи що з цього тільки вийде? Невже ви все оце йому прощаєте?

Цю їх розмову перебив Клим Гордієвич, власне Таночка. Вона в'їхала верхи на плечах у татка й радісно кричала:

— Татко з Таночкою йдуть купувати шоколяду!...

Дзвікий Таноччин голос лунав по всіх сходах, коли Катря гворіла:

— Ну, от бачите! Хіба ж на нього можна сердитися?

Чудого, ніжнього, доброго. Його ж просто використовують... а він — здібен їти за першим покликком серця.

— І ви ніколи?

Антонія не наважилася договорити. Важко було вимовити це слово.

— Що? — не зрозуміла Катря.

— Ніколи... Де ж чулість, коли він вас без хліба залишає, а сам у цей час десь тче сонячний роман?...

— О, ви не знаєте його.

— Ні, я вам не вірю!

Катря низько схилила голову, й довірливо поклатла свою руку на її.

— Вірте. Але й те, що ви думаете, теж є. Воно якось все до купи сплелось, вросло одне в одне. Адже ж Клим і не здогадується, що то мене коштує — вислухувати його щирі признання. То ніж у серце, сім раз перевернений. Було б, може, гуманніше, щоб я нічого цього не знала. Проте ж — іншого, потайного, і б може й не любила, першої зради не втримала б і покинула б... Він не винен, коли в нього таке серце. І як на те, він жінкам такий привабливий, сам того не знаючи... А деякі використовують його м'якість.

„От тобі й ідеально щаслива сім'я!“ — вжахнулася Антонія.

А Катря вела свою сповідь далі:

— Пам'ятаю, я була в лікарні, тяжко хвора лежала, а в мого Кліма в цей час був розпад роману. Жінка була банальна й вульгарна, але він її ідеалізував, романтизував. Такий уже характер. Він поганого в людях якось не бачить...

— А ви в цей час лежали в лікарні?

— Так, у мене була Таночка.

— І ви це називаете чулістю?

— Він навіть не помітив цього, й не знає й досі, що я тоді переживала. Мені ж не тільки матеріальний догляд був потрібний, а й...

— Не говоріть нічого більш, я й так вас розумію... — перебила Антонія. — І ви його любите?

— Люблю. А ви? — просто запитала Катря.

— І я люблю, — твердо й одверто сказала Антонія. —

За цю душевну чистоту, за доброту, за цю дитячу нерозсудливість. Тільки мені досі здавалося, що він дуже чулий, тонкий...

— О, який він чулий! — з притиском сказала Катря. — Ви ж розумієте, — те, що нам, жінкам, прощивас серце, до них, чоловіків, просто не доходить. А там, де є грань чоловічої чужості, він просто надзвичайний...

Чудна розмова. Ні слова про конкретне, — як же це воно буде, що вдвох одного люблять і він їх обох любить? А проте одна й друга без слів знала те, що не говорили. Обидві були певні одна в одній. Антонія відчувала, яку величезну довіру має до неї Катря. І це її підносило, а й ляжало трохи. Хіба вона така сльняна? Вона ж хотіла відійти від нього! Так вони самі втягають її в своє життя. Дорослі діти, — хіба вона богиня, чи надлюдина? Скільки ж то їй треба буде шукати в собі сил, щоб Катря не мала приводу докорити її ні в чому!...

7.

Тут їм перебила. Клим Гордієвич і Таночка із ласощами. Дівчинка, знову потягнула Кліма на балкон, але він через хвилину гукнув звідти:

— Катрюсю! Ти тільки подивися, яка тут краса!

Катря, а за нею й Антонія, вийшли на балкон. Все небо було рожеве, Дніпро рожевий, в садах уже залягав сніг тині. І було стільки простору, стільки безмежжя! Таночка сиділа на руках у Кліма й своїми маленькими пухкими ручечками куйовдила йому волосся на голові. Клим крутив головою й сміявся.

— Та постій, Таночко, яка ж бо ти...

Але Таночці це якраз дуже подобалося.

— А я татові мню голову! — залявталася вона сміхом і дивилася то на Катрю, то на чужу тютю.

Клим кинув пронизливий погляд на них обох і раптом затримався на Антонії.

— Дівчата, гарний вечір, правда? А от Антонія чогось скисла. Що з тобою, Антоніє?

Вперше, отут при дружині, він сказав Антонії „ти“. Дивно, як у цієї людини все гарно виходить, — нема за що сердитися.

— Розкажи! Чим тебе образив цей манекни для гарної одежі?

І тут же розповіді Катрі, як тільки не бряжчали тут шибки, грохали двері, — він так нічого й не розібрав...

— Ай, облішимо це... — якось стомлено сказала Антонія. — Вечір такий гарний, не хочеться його псувати.

— Ну, то й облішимо, — погодився Клим. — Розкажеш іншим разом, коли сама захочеш.

Клим одною рукою, вільною від Таночки, обгорнув її за плечі й дружньо потріпав по руді.

І ця дружна ласка якось втихомирива Антонію, хоч того ранкового настрою вже не повернути.

Так вони вчотирьох сиділи й дивилися на грандіозний, величкий захід сонця.

— Катрюсю! — раптом спохватився Клим Гордієвич. — Нам же час уже до театру, ти забула? Ах, яка шкода, що...

Він хвилину подумав:

— Ну, йдіть ви, дівчата, удвох, а я посиджу ще трохи з Таночкою та й підемо спати...

— Ніколи в світі! — скричала Катерина Михайлівна. — Я нізащо не піду! Я тричі вже буда на гастролях Харків'я, а ти ще й раз у їх не бачив... Все в експедиції... Заохпив одну виставу, та й то...

— Так ходімо...

— А хто вкладає Таночку?

— Хай вона в мене буде, — сказала Антонія.

— Таночка не хоче! — зарепетувано дівча.

— От бачите!

— То й я не піду! — заповився Клим.

— Ось Антонія. Хай вона з тобою й іде...

— Ну, це вже занадто! — обурилася Антонія. —

Заграбити в вас мужа в перший же тиждень, коли ви

три місяці не бачилися й ще навіть не наговорилися досхочу!

Антонія сказала це в жартливому тоні, але скільки то було правди в цих словах для неї! І скільки за цими словами було ще невисловленого! Як вона боялася цього зближення, цих інтимних нюансів. Вона ж від них вхляялася, а вони обоє її штовхали у вирій. Хто-зна, чи вона така дужа, щоб піднятися вище бурі в самій собі й оминути її.

— Ідіть, я вас прошу! — в словах цих Катриних було стільки довір'я, привязні й тепла. — Він сам нізащо не піде. А Таночку на нього звірити... Він же нічого не розуміє, як треба вкласти дитину.

Антонія не хотіла зазирати в безодню й от Катря сама її штовхала на це. Яку ж відповідальність кладе на її плечі! Хіба в ній є стільки сили, щоб опинитися гарній і теплій ласці Катринового мужа.

Коли вони вийшли, — Таночка вже зовсім спала на плечі в Кліма. Антонія відчувала в невизначеній далині гуркіт бурі. Чи витримає вона? Повинна витримати. Тоді, коли вона відхилена кохання, вона була сама по собі, а тепер за нею стоїть ще й Катря, її довір'я. Повинна витримати, хоч це важче тепер, ніж було ще цього ранку.

Катря йшла спокійна, з ясним поглядом, лагідною усмішкою. Вона взяла під руку Антонію й довірливо потиснула її лікоть. Це було більше за слова. Вона була певна в Антонії. Чи ж тямала вона, що Антонія хотіла б, як Таночка, куйовдити волосся на голові в Кліма?

І Антонія збирала в усіх куточків своєї душі сили опору бурі, що наближала сама Катря. В цій борні чи втратить вона ясність духа й повагу до себе? Повинна не втратити, хоч боротьба буде велика.

„І все ж, — подумала Антонія, — краще це, ці бурі, ця — спокуса заглянути в безодню, ніж би йти зараз оце з манекном для гарних костюмів із холодною пудрою в душі“.

Гуркіт бурі — то ж життя. А в безодню, як того хоче Катря, вона загляне. Антонія дужча за ті страховиська, що притаїлися на її дні.

8.

Хоч вони трохи запізнилися, в залі вже було темно, от-от мала піднятися завіса, й їм довелось, спотикаючись, пробиратися на свої місця — але дарма! Всім трьом було весело, бо все вийшло якнайкраще. І Таночку вклали, й сусідка за нею догляне, і третього квитка таки купили, і всі троє вже в театрі. Особливо, піднесено, святково було всім трьом на душі.

Антонія в одну душу хотіла сісти так, щоб Клім і Катря були вкупі. Їй випадало окреме місце.

І раптом посеред першого акту Антонія помічає, що поруч неї сидить... Мартин Борисович. Йі розбирає й сміх, і досада. Поздоровити, може його, що й квиток не пропав, і перекупник заробив, і вони третього квитка дістали. Та ні вже! Краще вона перед другою картиною попросить Кліма, щоб він помінявся з нею місцем.